

Fesztiválvilág

Készítette: Benedek Mariann¹ – Stark Judit² a Nemzeti Kulturális Alap kutatásai alapján

A hazai kulturális élet viszonylag újszerű, ugyanakkor nagy tömegeket és sok helyszínt elérő kínálatát jelenti a különböző fesztiválok. Mára a fesztivál kifejezés az intenzív élményt és kötetlen kikapcsolódást nyújtó rendezvények szinonimájává vált.

Az elmúlt négy évben a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) megbízásából számos tanulmány, elemzés, sőt komplex tanulmánykötet is készült ebben a témában. Ezekből az anyagokból állítottuk össze mostani értekezésünket.

Jelen tanulmányunkban bemutatjuk a fesztiválvilág szervezői és látogatói oldaláról rendelkezésre álló legfontosabb információkat. Vitathatatlan, hogy a fesztiválok gazdasági szerepe a turizmusra gyakorolt hatásuk révén a legszembetűnőbb, ezért tanulmányunkban külön kitérünk ennek elemzésére is.

Kulcsszavak: fesztivál, fesztiválszervezők, közönség, kultúra, turizmus.

Bevezetés

A hazai kulturális élet viszonylag újszerű, ugyanakkor nagy tömegeket és sok helyszínt elérő kínálatát jelenti a különböző fesztiválok. Mára a fesztivál kifejezés az intenzív élményt és kötetlen kikapcsolódást nyújtó rendezvények szinonimájává vált, holott sokáig csupán a művészeti fesztiválok számítottak „igazi” fesztiválnak. Napjainkra a művészeti fesztiválok mellett a fogyasztói világ ízlését tükröző rendezvények is bekerültek ebbe a körbe és világszerte elterjedtek. Sőt, a 21. században a fesztiválok a legpiacképesebb kulturális „árúk” közé tartoznak. A híres, országhatárokon is túlnyúló hatású nagyrendezvények mellett a becslések szerint ma már minden évben, országosan mintegy 3–6 ezer fesztivált rendeznek. Ezek évente 5–6 millió látogatót vonzanak.

Természetes tehát, hogy a fesztiválok és a velük kapcsolatos vizsgálatok, elemzések a turisztikai és a kulturális területen tevékenykedő intézmények, illetve az ott dolgozó szakemberek kiemelt érdeklődésére tartanak számot. Az elmúlt négy évben a *Nemzeti Kulturális Alap (NKA)* megbízásából számos elemzés, cikk, sőt komplex tanulmánykötet is készült ebben a témában. Ezekből az anyagokból állítottuk össze mostani értekezésünket. Ebben bemutatjuk a fesztiválvilág szervezői és látogatói oldaláról rendelkezésre álló legfontosabb információkat, elemezzük a fesztiválok monitorozása kapcsán felszínre került információkat, valamint kitérünk arra is, hogyan látja az előadóművész szakma a fesztiválok világát és a fesztiválszervezők tevékenységét. Vitathatatlan, hogy

a fesztiválok gazdasági szerepe a turizmusra gyakorolt hatásuk révén a legszembetűnőbb, ezért tanulmányunkban külön kitérünk ennek elemzésére is.

Mivel tanulmányunkban több, különböző módszertannal készült kutatás eredményeit mutatjuk be, ezért bevezetőnk nem tartalmaz módszertani ismertetőt, azt a vonatkozó fejezeteknél foglaljuk össze.

1. A fesztiváljelenség

Ezt a fejezetet az „NKA kutatások” sorozatban, 2006-ban megjelent „Fesztivál-világ” c. tanulmánykötet alapján állítottuk össze, kiegészítve a fesztiválok NKA monitoring rendszerében végzett vizsgálatának 2007. évi adataival, valamint a TÁRKI Zrt., a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt. és a Szonda Ipsos Média-, Vélemény- és Piac-kutató Intézet – az NKA megbízásából végzett – 2008-as kutatássorozatának eredményeivel.³

A „Fesztivál-világ” című tanulmánykötet összeállításául szolgáló vizsgálatban az adatszolgáltatók a fesztiválok szervezői voltak, akiket a Magyar Fesztivál Szövetség, a Magyar Művészeti Fesztiválok Szövetsége és a Folklórfesztiválok Magyarországi Szövetsége által rendelkezésre bocsátott – 300 fesztivált tartalmazó – lista alapján, személyes megkérdezésen alapuló, kvantitatív, de mélyinterjú-elemeket is tartalmazó kérdőívvel kerestek fel a Szonda Ipsos munkatársai. 230 interjú készült el, s bár a minta nem tekinthető reprezentatívnak – hiszen a fesztiválok teljes körét senki nem tartja nyilván Magyarországon –, jól reprezentálja a magyar fesztiválvilágot.

1.1. EGY KIS FESZTIVÁLTÖRTÉNELEM

A néhány napra (hétre) összpontosuló kulturális események az emberiség egész történetét végigkísérik. Kezdetben

³ A témához kapcsolódik a „Minősített fesztiválok a Fesztiválok Évében” című cikk, kiadványunk 45. oldalán.

¹ Benedek Mariann, bizottsági szakértő, Nemzeti Kulturális Alap, e-mail: mariann.benedek@nka.hu.

² Stark Judit, szenior tanácsadó, Alice Marketing Manufaktúra, e-mail: judit.stark@alicemarketing.hu.

ezek szinte mindegyike vallási, kultikus természetű volt. Jelen volt bennük a komorság és az emelkedettség (például passiójátékok), ám korunk nagyrendezvényei tagadhatatlanul többet örököltek a régi korok tél- és böjtbűcsúztató vígasságaiból.

Európa-szerte a mai napig található olyan fesztiválokat, amelyek már több évszázados múltra tekintenek vissza. Érdekességként említhető például az *oberammergaui passiójáték* (Németország). A kis bajor falu népe 1634-ben a pestistől való szabadulás után hálából fogadalmat tett, hogy bizonyos időközönként misztériumjátékként előadják a passiót. 1680 óta tíz évenként rendezik meg a passiójátékot, amelyre a szereplők (a település lakói) elmélyülten készülnek. A népies passiójáték egész Európában híres, manapság elsősorban turisztikai vonzerejét említhetjük, hiszen az 500 helyi szereplő játékára minden egyes alkalommal több mint 500 ezer látogató kíváncsi. Hazai példaként a *mohácsi busójárás*⁴ 1867-re vezeti vissza múltját, s évente közel 50 ezer látogatót vonz.

A mai értelemben vett első fesztiválok valóban a művészet ünnepei voltak, a kulturális és a társadalmi elit találkozási alkalmai. Eleinte egy-egy műfajra terjedtek ki: a 19. század végén indult velencei biennálé a képzőművészetre, Salzburg a komolyzenére, Bayreuth az operára. A Szegedi Szabadtéri Játékok – amely a múlt évszázad 30-as éveire visszatekintő múlttal rendelkezik – az európai úttörők közé tartozik.

Hosszú ideig csak a nemzetközi léptékű, nagyszabású művészeti rendezvények és versenyek viselték a fesztivál nevet. A fogalom „fölgigulása” a múlt század derekán elkezdődött. A kereskedelmi és turisztikai szempontok általában jól illeszkednek a művészeti célokhoz (például a Prágai Tavasz és a Budapesti Tavasz Fesztivál esetében), ugyanakkor néha egyszerűen fesztivál néven kezdték illetni egy-egy régió, település turisztikai szezonban hozzáférhető, teljes eseménykínálatát. Az emberek személyes mozgásának könnyebbé válásával és a globalizáció kiteljesedésével összhangban az elmúlt egy-másfél évtizedben a fesztiválok száma robbanásszerűen növekedett. A kutatás során vizsgált fesztiválok egyharmada öt, másik egyharmada tíz évnél „fiatalabb” volt. Csupán 12% volt a húsz évnél hosszabb múltra visszatekintő rendezvények aránya (1. ábra). A fogalom tartománya is tovább szélesedett. A statisztikai besorolás a kongresszusok és a kereskedelmi vásárok mellett tartja számon a fesztiválokat.

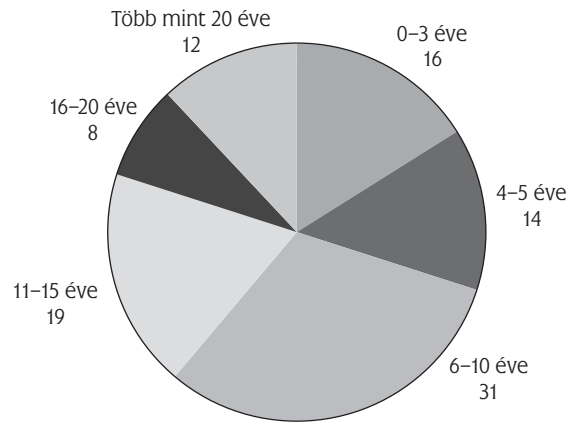
1.2. PERIODICITÁS, HELYSZÍNEK

A vizsgált fesztiválok 93%-a minden év ugyanazon időszakában kerül megrendezésre. A fesztiválok fele négy napnál

⁴ A mohácsi busójárás 2009 októberében került fel az UNESCO szellemi világörökség listájára (a szerkesztő, lásd írásunkat a 44. oldalon).

1. ábra

A vizsgált fesztiválok megoszlása a működési idő hossza szerint (%)

N=230

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

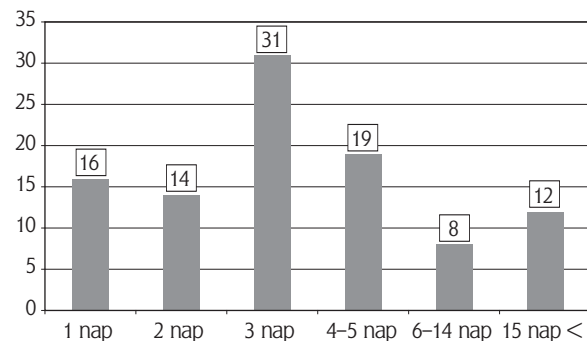
hosszabb ideig tart. A két leggyakoribb időtartam a három nap, illetve a 6–14 nap. A fesztiválok egynegyede háromnapos, másik negyede akár egy-két hétig is eltart (2. ábra).

A vizsgált fesztiválok egy év során hozzávetőlegesen összesen 2700 műsoros napot szerveznek, ami azt jelenti, hogy az év egy átlagos napján minimum hét fesztiválon zajlanak programok.

A fesztiválok háromnegyede egyetlen településen kerül megrendezésre, körülbelül 10%-a 2–5 településen, az ötnél több településre kiterjedő fesztiválok aránya szintén 10% körüli. A vizsgált fesztiválok közül a legtöbbet – azok egynegyedét – a Budapestet és Pest megyét magában foglaló közép-magyarországi régióban rendezték meg. A legkevesebbet, mindössze 7%-ot az észak-alföldi és a közép-dunántúli régióban. A főváros (és régiójának, Közép-Magyarországnak) túlsúlya tehát a fesztiválok terén is érvényesül. Tovább fokozza az

2. ábra

A vizsgált fesztiválok megoszlása időtartam szerint (%)

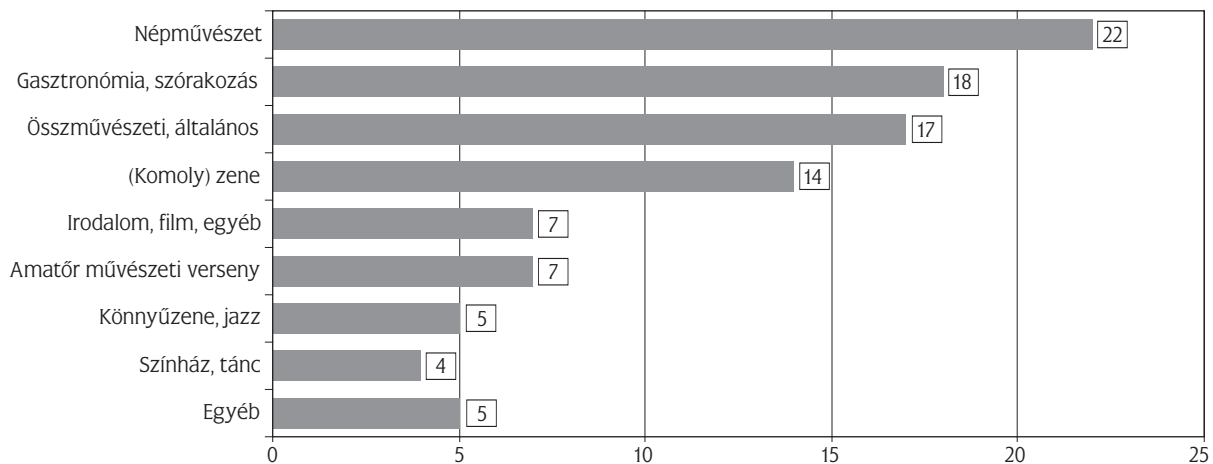

N=230

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

A fesztiválok megoszlása műfajuk szerint (%)

N=230

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

egyenlőtlenséget, hogy a művészeti fesztiválok talán még inkább ebbe a régióba sűrűsödnek. A komolyzenei és a színházi fesztiválok fele Budapesten, illetve vonzaskörzetében jött létre, de az irodalmi és a filmfesztiválok harmada is ide összpontosul.

1.3. TEMATIKAI SOKSZÍNŰSÉG

A felmérés során a megkérdezett szervezőket felkérték fesztiváljuk besorolására. Bár a kapott válaszok rendkívül sokfélék voltak – ami a fesztiválfogalom sokrétűségéről árulkodik – ezekből létrehozhatóak tipikus fesztiválkategóriák (3. ábra).

A népművészeti, az amatőr művészeti és a szórakoztató, valamint a gasztronómiai fesztiválok közel felét adják a fesztiválpiacnak, ezen belül is különösen nagy aránnyal szerepelnek a népművészeti fesztiválok. A fesztiválpiac vizsgált szegmensében a hivatásos művészeti ágakat reprezentáló fesztiválok kisebbségben vannak: a zenei, a színházi, az irodalmi fesztiválok összesen a fesztiválok körülbelül egynegyedét, az összművészeti és a könnyűzenei fesztiválokkal együtt hozzávetőleg 40%-át teszik ki.

A fesztiválok mintegy 6000 művészeti programot mutattak be, több száz kiállítás kíséretében, és még ezen kívül számtalan nem művészeti eseménnyel (vásár, sportolási lehetőség, főzés, bor és gasztronómia) járultak hozzá a szabadidő eltöltéséhez. A könnyűzenei koncertekből, valamint a népzenei, néptánc előadásokból volt a legnagyobb a kínálat, mindkét műfaj mintegy kétezer produkcióval képviseltette magát a vizsgált fesztiválokon. Ezer körül volt a komolyzenei, 700 körüli a színházi, 600 a táncelőadások száma és 500 a filmvetítéseké.

A vizsgálat feltérképezte azt is, hogy a különböző művészeti és nem művészeti jellegű programok,

függetlenül a fesztiválok fő profiljától, megjelentek-e a fesztiválokon (4. ábra).

Ebben a metszetben is a népművészeti programok erős jelenléte látható, a fesztiválok kétharmadában volt több-kevesebb népművészethez kapcsolódó program. Viszonylag sok fesztivál gondolt a fiatal korosztályokra is, valamilyen gyermekprogram több mint felükben feltehető volt.

A színházi, a komoly- és könnyűzenei programok jelenléte hasonló, a fesztiválok 40–45%-a számolt be arról, hogy szerepelt programjában ilyen produkció. A fesztiválok 40%-ában volt valamilyen képző- vagy iparművészeti kiállítás is, és a felében népművészeti vásár.

A fesztiválok jelentős része helyet ad az amatőr produkcióknak is. Közel egynegyedükön fellépnek amatőr színművészek és ezek csoportjai, több mint egyharmaduk teret biztosít az amatőr táncprodukcióknak, és közel felüknél megtalálhatók az amatőr zenei produkciók.

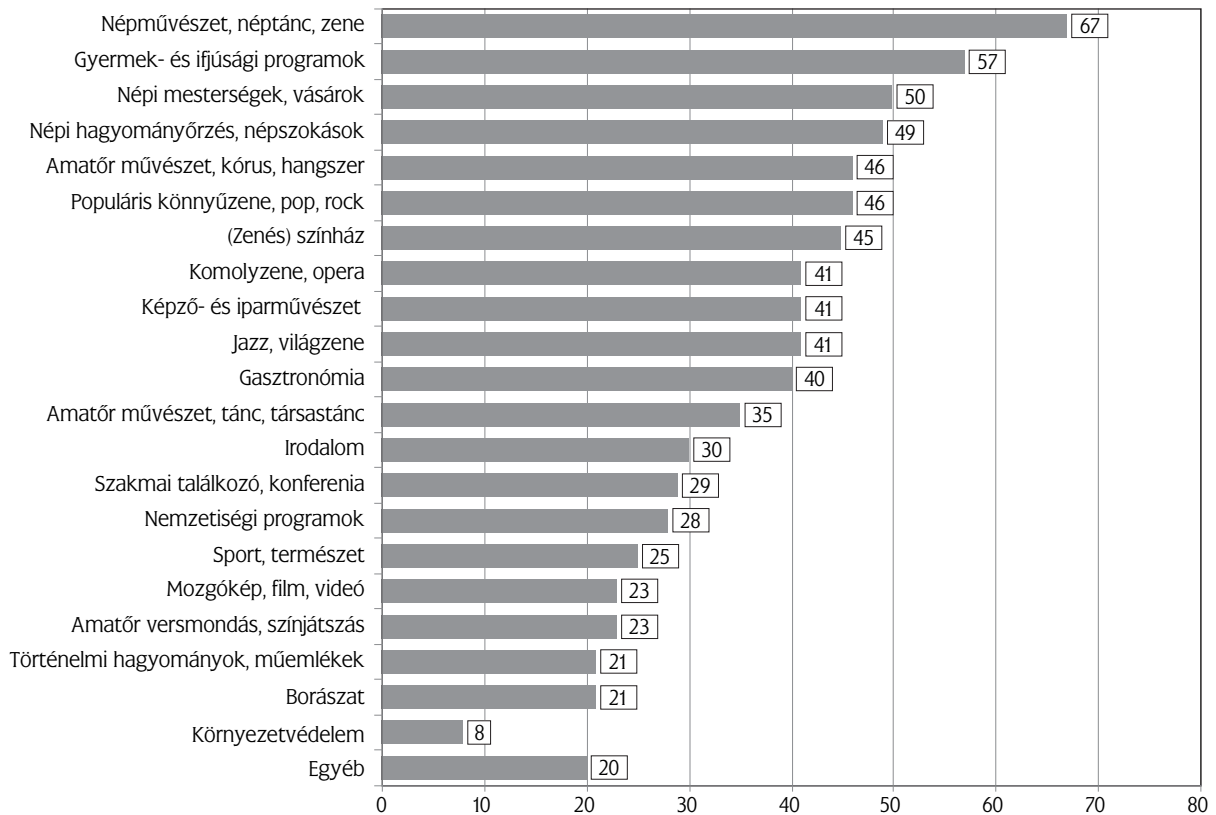
Az irodalom, a nemzetiségi kultúra megjelenése a fesztiválok mintegy 30%-ára jellemző, és hasonló arányú a szakmai beszélgetések, konferenciák, workshopok előfordulása is. A sport és a film a fesztiválok 20–25%-ánál kap helyet. Az evés-ivás örömeinek is áldoznak a fesztiválok: 40%-uk kínál gasztronómiai, 21%-uk pedig borászati programokat.

2. A fesztiválok két oldala

A fesztiválpiac teljes nagyságát lehetetlen meghatározni. A fesztiválok éves költségvetése 8–10 milliárd forintra tehető (becsült adat, amelyet a Magyar Fesztivál Szövetség, a Magyar Művészeti Fesztiválok Szövetsége és a Folklórfesztiválok Magyarországi Szövetsége által regisztrált, 300 fesztivál által szolgáltatott adatokból számítottak és vetítettek a Magyarországon ma – szintén

A különböző típusú programok jelenléte a fesztiválokon (%)

N=230

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

becslés alapján – megrendezésre kerülő 6000 fesztiválra). Ez valószínűleg nem fedi le a megrendezéshez szükséges összes tényleges költséget, csupán az adott fesztivál esetében közvetlenül elszámolt kiadások összességét mutatja. A számok tükrében azt mondhatjuk, a fesztiváljelenlétség szerterágazó, összetársadalmi üggyé vált. A szervezésben és a finanszírozásban a legkülönbözőbb háttérű intézmények, szervezetek, csoportosulások vesznek részt, közönséget pedig a legkülönbözőbb társadalmi szegmensek adják. Ebben a fejezetben a szervezői és a látogatói oldalról rendelkezésünkre álló információkat foglaljuk össze.

Ezt a fejezetet az „NKA kutatások” sorozatban, 2006-ban megjelent „Fesztivál-világ” című tanulmánykötet alapján állítottuk össze, kiegészítve a fesztiválok NKA monitoring rendszerében végzett vizsgálatának 2007. évi adataival. A „Fesztivál-világ” című tanulmánykötet összeállításul szolgáló vizsgálat módszertanát az 1. fejezetben már bemutattuk. A támogatott rendezvények monitorozása évtizedes múlttra tekint vissza Magyarországon, a kulturális szférában azonban csak 2006-ban jött létre ilyen rendszer, méghozzá a Nemzeti Kulturális Alap Kiemelt Kulturális Események Ideiglenes Kollégiuma által támogatott események követésére. Ezen rendszer segítségével 2007-ben összesen 57, a Nemzeti

Kulturális Alap által támogatott rendezvényt különböző szempontok szerint vizsgáltak.

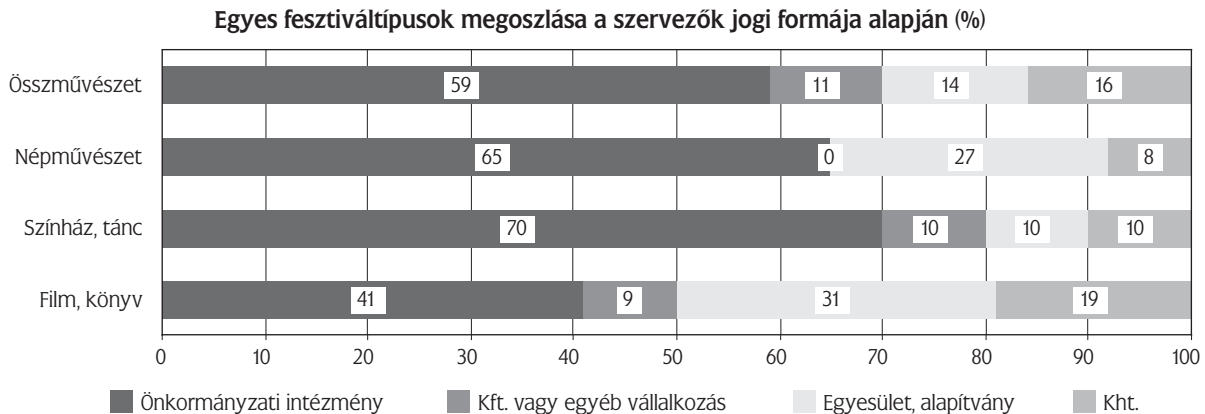
2.1. „FESTIVÁLCSINÁLÓK”

A Fesztivál-világ című tanulmánykötet összeállításánál végzett felmérés alapján a fesztiválok szervezésében az önkormányzatok és intézményeik, valamint a nonprofit szervezetek (alapítványok, közhasznú társaságok, egyesületek) mellett piaci alapon működő vállalkozások is részt vesznek. A felsorolt szervezők általában – igaz, nem egyforma intenzitással – valamennyi típusú fesztivállal foglalkoznak. Nem érvényes ez a megállapítás a kft.-k esetében, amelyek a népművészeti fesztiválok iránt nem mutatnak érdeklődést.

A szervezési munkákból jellemzően az önkormányzatok veszik ki a részüket a legaktívabban. A fesztiválok széleskörű elterjedésében azok identitáserősítő, vállalkozástámogató, imázsteremtő jellege játszott a főszerepet. A települések önkormányzatai elsősorban a helyi, hagyományos értékekre építő, az adott közösség ünnepi alkalmait jelentő (népművészeti, amatőrművészeti, színházi) fesztiválok rendezésében vállaltak kiemelkedő szerepet.

5. ábra

N=230

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

A vállalkozások ezzel szemben főként azokon a területeken jelentek meg, ahol a legjobbak a megtérülési mutatók, így elsősorban a könnyűzenei és a gasztronómiai fesztiválokkal foglalkoznak. Ám ezek a fesztiválok is csak állami támogatás mellett tudnak nyereségesek lenni. Az olyan szervezetekre, mint az alapítványok, a kht-k, az egyesületek, jellemzőbb a népművészeti fesztiválok, illetve a film- és könyvfesztiválok szervezése (5. ábra).

A vizsgálat során azt is feltárták, hogy milyen arányban találhatóak a szervezők között profi rendezvényszervező cégek, hiszen ez jelezheti azt is, hogy mennyire igényes a fesztivál, mennyit akar, és persze mennyit tud arra külön áldozni, hogy minél magasabb színvonalú rendezvények jöjjenek létre. A vizsgált fesztiválok

18%-ában vett részt a szervezésben rendezvényszervező cég, ami mutatja, hogy a fesztiválok szűkös költségvetéséből a fesztiválok többségének még nem jut forrása „profi” szervezőcsapat igénybevételére.

Mint ahogy a vállalkozások a könnyűzenei és a gasztronómiai fesztiválok szervezői körében jelennek meg legnagyobb arányban, a profi szervező cégek aránya is e két műfajnál a legnagyobb. Ennek magyarázata egyrészt a nagyobb profittermelő képesség, másrészt az, hogy ezek általában szabadterei rendezvények, amelyeknek amellet, hogy sokféle szervezési feladattal járnak, sokféle előírásnak is meg kell felelniük, amelyet egy profi csapat rutinosabban tud elvégezni.

Annak ellenére, hogy a fesztiváloknak csupán egy viszonylag kis hányada vesz igénybe profi szervező céget a lebonyolításhoz, az NKA-monitoring vizsgálat alapján a vizsgált fesztiválok értékelése során a szervezőmunka – ötfokú skálán értékelve – átlagosan „jó”, sőt majdnem „jeles” minősítést kapott (1. táblázat).

A különböző előadóművészeti területeken tevékenykedő művészek korántsem ennyire elégedettek a fesztiválszervezőkkel, rendezvényszervezőkkel, koncertszervezőkkel. Ez derült ki abból a kutatásból, amelyben az előadóművészek és az őket „foglalkoztató” intézmények kapcsolatát vizsgálta az NKA megbízásából a TÁRKI 2008 nyarán, különböző művészeti területeken tevékenykedők körében végzett kérdőíves felméréssel.

A vizsgálatba bevont művészek 41%-a (közel 200 megkérdezett) volt előadóművész. A megkérdezett előadóművészek közel harmada (32%-a) kapcsolatban áll valamilyen fesztiválszervező vagy koncertszervező céggel, és ezen belül jellemzően egyetlen intézménnyel áll szorosabb kapcsolatban.

A fesztiválszervezők, koncertszervezők a művészek szerint sokkal kevésbé viselkednek „hagyományos, hierarchikus viszonyon alapuló munkahelyként”, mint például a színházak. A színházak esetében a megkérdezettek

1. táblázat

A monitorok (ellenőrzést végző biztosok) értékelése a rendezvények szervezésének különböző szempontjai alapján

(átlagosztályzat, 1 = nagyon rossz/kevés, 5 = nagyon jó/elegendő)

A rendezvények szervezésének különböző szempontjai	Az összes monitorozott rendezvény átlaga
Információs pavilonok	3,7
Útbaigazító táblák	3,5
Helyszíneken ki volt-e írva a program	4,1
A szervezők elkötelezettsége, lelkesedése	4,8
A szervezők hozzáértése, profizmusa	4,6
A hoszteszek, a személyzet segítőkészsége, kedvessége	4,6
A hoszteszek, a személyzet létszáma	4,4
A műsorok időben pontosan kezdődtek	4,5
A hangulat	4,7
A szervezés színvonala összességében	4,5

Forrás: NKA fesztivál-monitoring, 2007

több mint fele (60%) állította, hogy alapvetően az intézmény határozza meg az együttműködés formáját és tartalmát, „partneri viszonyként” kevesebb, mint egyharmaduk jellemezte az együttműködést. A fesztiválszervezők esetében az érintett művészek közel fele úgy látja, hogy „jó partneri viszonyban, kölcsönösen alakítják ki az együttműködés feltételeit” a szervezővel.

Ugyanakkor a művészek megítélése szerint a fesztiválszervezők, koncertszervezők csak ritkán támogatják őket a kedvező szakmai lehetőségek megtalálásában. Mindössze a megkérdezettek 26%-a kap rendszeresen ilyen segítséget, közel háromnegyedük tehát csak alkalmanként, vagy soha.

Emellett a fesztiválszervezők/koncertszervezők – hivatásuk sajátosságaiból és talán a fesztiválok jellegéből adódóan – nem tudnak állandó anyagi biztonságot teremteni a művészek számára. Az érintett művészek 67%-a nem kap semmilyen rendszeresnek mondható jövedelmet az öt alkalmanként „foglalkoztató” szervező cégtől, és nem áll még megbízási szerződéses viszonyban sem a szervezővel. Mindezek alapján talán nem is lehet csodálkozni azon, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége (85%) biztosan elfogadná, vagy legalább erőteljesen megfontolná, ha egy konkurens szervezőtől kedvező ajánlatot kapna.

2.2. A „NAGYÉRDEMŰ”

A fesztiválok közönségét a Fesztivál-világ tanulmánykötet más módszerrel vizsgálta, mint a szervezői oldalt. A vizsgálat során hat, műfajukban eltérő fesztivált

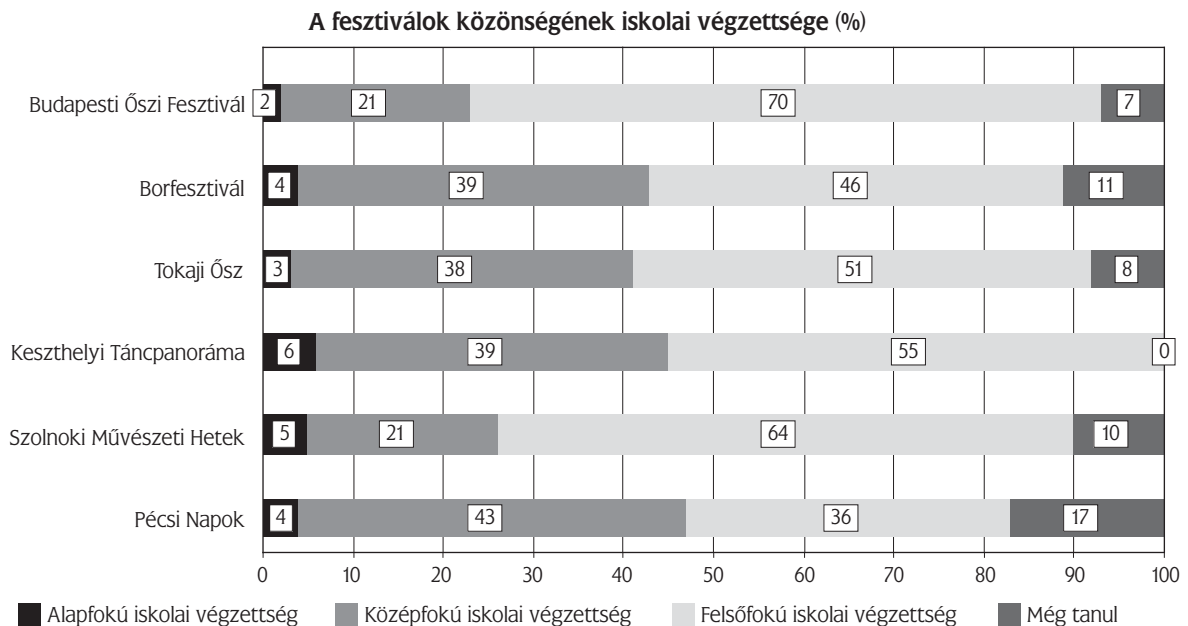
(Budapesti Őszi Fesztivál, Nemzetközi Bor- és Pezsgőfesztivál (továbbiakban: Borfesztivál), Tokaji Ősz, Keszthelyi Tánccpanoráma, Szolnoki Művészeti Hetek, Pécsi Napok) választottak ki a kutatók, és igyekeztek ezek látogatói összetételét meghatározni.

A „mulató” (bor, néptánc, vásár) fesztiválok, amilyen például a Borfesztivál, a Tokaji Ősz, a Pécsi Napok, a férfi látogatók vannak többségben. A művészeti (színház és tánc) fesztiválok – ilyen a Budapesti Őszi Fesztivál (BŐF), a Keszthelyi Tánccpanoráma, a Szolnoki Művészeti Hetek – a nők vannak jelen nagyobb arányban.

Az utóbbi kettő bír a legidősebb közönséggel, a keszthelyi esemény látogatóinak a fele 50 év feletti, míg ez az arány Szolnok esetében 44%. A 35 év alattiak – minden bizonnyal a műsorok jellege miatt – inkább a Budapesti Őszi Fesztivált és a Pécsi Napokat választják, ezeken a rendezvényeken jelenlétük eléri a 60%-ot. A „középgeneráció” (36–50 évesek) képviselői bármely rendezvényre szívesen ellátogatnak, látogatói hajlandóságuk kiegyensúlyozottságát jól mutatja, hogy valamennyi vizsgált fesztivál közönségének a harmadát ez a korosztály tette ki.

Iskolai végzettség tekintetében megállapítható, hogy a látogatók között a képzetlenek aránya elenyésző, a túlnyomó többség közép- vagy felsőfokú végzettségű. A vizsgált fesztiválok közönségének 40–70%-a rendelkezik diplomával. A Budapesti Őszi Fesztivál és a Szolnoki Művészeti Hetek közönségének kétharmada, a borfesztiválokénak és a Tánccpanorámának körülbelül a fele, a Pécsi Napok közönségének pedig egyharmada diplomás. Érdemes megemlíteni, hogy a látogatók átlagosan egytizede még tanulmányokat folytat, vagyis a fesztiválok

6. ábra

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

2. táblázat

A monitorozott fesztiválok közönségének nagysága (%)

Látogatószám	Megoszlás
5 ezer fő alatti	15
5–10 ezer	15
10–20 ezer	15
20–50 ezer	15
50–100 ezer	23
100 ezer fő feletti	17
Összesen	100

Forrás: NKA fesztivál-monitoring, 2007

iránti érdeklődés már a legfiatalabbak körében is kimutatható (6. ábra).

Ha az említett fesztiválok hazai és külföldi látogatóit összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy a tokaji rendezvény kivételével mindenhol a külföldiek átlagéletkora magasabb, sőt felsőfokú végzettséggel is több határainkon túl élő látogató rendelkezik.

Az NKA monitoring során vizsgált fesztiválok összesen 2,8 millió ember vett részt. A támogatott fesztiválok 40%-a 50 ezresnél is nagyobb közönséget vonzott, további 30%-ukat pedig 10–50 ezer közötti érdeklődő kereste fel. A támogatott fesztiváloknak csak 15%-a (hat esemény) volt kis hatókörű rendezvény, ahol a közönség az ötezer főt sem érte el (2. táblázat).

A monitorozott rendezvények közel 80%-a végzett közönségvizsgálatot, ezek zöme az utóbbi két-három évben történt. A felméréseket hasonló arányban végezték saját maguk, illetve független szakértő segítségével.

A vizsgálatok eredményei, illetve a szervezők becslése alapján elmondhatjuk, hogy a fesztiválok közönségének átlagosan körülbelül felét teszik ki a helyiek vagy a közeli településeken élők. A fővárosból érkezők aránya átlagosan 15%, más megyék vagy az ugyanabba a megyébe/régióba tartozó távolabbi települések lakói átlagosan a közönség 25%-át alkotják.

A külföldi vendégek átlagos aránya a monitorozott fesztiváloknál 10% feletti volt. A fesztiválok egyharmadában 5% alatti, egynegyedében 6–10% közötti, és szintén egynegyedükben 10% feletti a külföldiek aránya.

A rendezvények 20%-a nem tudott vagy nem akart a külföldi vendégek arányára vonatkozóan adatot szolgáltatni.

3. Fesztiválok és turizmus

A fesztiválok sokba kerülnek, és csak elvétve szervezik őket közvetlen gazdasági haszon reményében. Túlnyomó többségük „üzemi szinten” veszteséges, ezért jelentős mértékű, jellemzően közpénzből származó támogatásra szorul. Nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a fesztiválok rendkívül széles skálán járulnak hozzá a gazdaság élénkítéséhez.

Vitathatatlan, hogy a fesztiválok gazdasági szerepe a turizmusra gyakorolt hatásuk révén a legszembetűnőbb. A fesztiválok turizmusban betöltött szerepe elsősorban az, hogy erősítik a turisztikai desztinációk vonzerejét. Bár a fesztivállátogatás a legtöbb esetben nem szerepel az utazás elsődleges motivációi között, a fesztiválok jelentős turisztikai értéke abban rejlik, hogy a más célból érkező turistáknak kiegészítő programot kínálnak, alkalmasak a turisztikai szezon meghosszabbítására, a szezonlítás enyhítésére.

Ezt erősíti meg a Magyar Turizmus Zrt. megbízásából, a M.Á.S.T. Piac- és Közvélemény-kutató Társaság által 2008 júliusában, 1000 fős, település, kor és nem szerint reprezentatív lakossági mintán végzett kérdőíves vizsgálat is, amelynek elsődleges célja a Kulturális Turizmus Éve témaév megalapozása volt. A „kulturális utazók” (tehát ahol az utazás elsődleges célja valamely kultúrához kapcsolódó tevékenység volt) 11%-a részt vett valamilyen fesztiválon, rendezvényen, még ha nem is ez volt az utazás fő célja. A kulturális turisták programjában ennél magasabb aránnyal csak a különböző műemlékek (várak, kastélyok, világörökségi helyszínek, építészeti emlékek), illetve a múzeumok megtekintése szerepelt.

Az sem lényegtelen, hogy a fesztiválturisták a legtöbbet költő vendégek közé tartoznak, és ez elsősorban a vegyes „profilú” (gasztronómiai elemeket is felvonultató) fesztiválokra igaz. A Fesztivál-világ tanulmánykötetben közreadott vizsgálatok során – a BŐF kivételével – a látogatók átlagos, egy főre jutó költségét is felmérték (3. táblázat). A Keszthelyi Tánccpanorámát kivéve a kifejezetten a fesztivál miatt érkezők költsége kisebb-nagyobb

3. táblázat

A fesztiválokra látogatók átlagos költsége (Ft)

Fesztivál megnevezése	Az összes látogató költségének átlaga	A fesztivál miatt érkezőkre számított átlag	A nem a fesztivál miatt érkezőkre számított átlag
Borfesztivál	38 572	37 978	36 263
Tokaji Ősz	27 574	30 634	24 025
Keszthelyi Tánccpanoráma	14 746	8 457	17 419
Szolnoki Művészeti Hetek	12 686	18 014	10 909
Pécsi Napok	11 727	19 949	10 867

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

Az addicionális költségek összege és aránya a fesztivál miatt érkezők körében (átlagköltség, Ft)

Költség típus	Borfesztivál (N=71)	Tokaji Ősz (N=161)	Keszthelyi Táncpanoráma (N=94)	Szolnoki Művészeti Hetek (N=50)	Pécsi Napok (N=60)
Belépőjegy, program	7 094	9 686	5 399	14 214	4 872
Addicionális költség összesen	30 884	20 758	3 058	3 800	15 077
Addicionális szorzó*	4,4	2,1	0,6	0,3	3,1

*Az addicionális költség jegyárakhoz viszonyított aránya

Fesztivál-világ, 2006

mértékben mindegyik rendezvényen meghaladta mind az összes látogató, mind a fesztivált másodlagos motivációként megjelölők költségét. A Keszthelyi Táncpanoráma közönségénél talán azért volt ez fordítva, mert a szeptemberi eseménysorozat célcsoportja a már amúgy is helyben vagy a környéken tartózkodó, gyógyfürdőző turisták voltak. A többi vendég, aki ugyan a fesztivál miatt utazott Keszthelyre, de csak egy estére látogatott a városba, a színházjegyén kívül sem szállásra, sem étkezésre, sem más programra nem költött jelentős összegeket.

A vegyes profilú (kultúra és turizmus) fesztiválok esetében a látogatók nem belépőjegyre (tehát szállásra, étkezésre, közlekedésre, vásárlásokra) fordított költsége akár négyszerese is lehet a belépőjegyekre, programokra fordított költségeknek (4. táblázat).

Mint látható, a fesztiválok által generált forgalom széles skálán helyezkedik el a közvetlen jegybevételől a

helyi szállás- és étkezési költségeken keresztül a látogatók utazási költségéig. Ebből eredően a fesztiválturizmus „kedvezményezettjeinek” köre is tág: a fesztiválgazda mellett részesülnek a bevételekből a helyi turisztikai és vendéglátóipari szolgáltatók, a kereskedők, a helyi utazási szolgáltatók, sőt még az üzemanyag és a repülőjegy adójában érdekelt államkassza is.

Mindezekkel vélhetően összefüggésben áll, hogy a fesztiválszervezők a fesztiválok megrendezésének egyik legfőbb okaként, illetve a fesztiválok egyik legfőbb értékeként a turisztikai célokat, értékeket látják. Ez derül ki az 1. fejezetben már ismertetett módszertannal lefolytatott, a „Fesztivál-világ” című tanulmánykötet összeállításául szolgáló, fesztiválszervezők körében végzett vizsgálatból is.

A vizsgálat során az elemzők kétféle módon próbálták kideríteni a fesztiválok rendezését motiváló célokat, a fesztivál mögött rejlő legfontosabb „értékeket”. Egyrészt

A fesztivál megrendezésének legfőbb okai és céljai (%)

Fő célkitűzés	Említés	Ezen belül célkitűzés	Említés
Turizmus	43	Turizmus általában	26
		Nemzetközi kapcsolatok ápolása	7
		Nemzetközi folklór bemutatása	3
		Kulturális, gazdasági élet fellendítése	3
		Régiók közötti együttműködés	2
		Határon túliak vonzása	2
Kulturális, művészeti vonatkozás	43	Színvonalas művészeti események	14
		Ősszművészeti célok	7
		Kulturális élet fellendítése	7
		Új kísérletek bemutatása	5
		Komolyzene, színház, tánc	8
		Irodalom, könyv	1
		Film, média	1
		Képzőművészet	1
Társadalmi cél (hagyományőrzés, hagyományteremtés)	36	Népművészet ápolása	14
		Hagyományteremtés	8
		Ünnepi hangulat, hagyomány	2
		Történelmi hagyomány őrzése	3
		Történelmi helyszínek	1
		Egyéb, hagyományőrzéssel kapcsolatos	9
Közművelődés	24	Amatőr művészek bemutatása	13
		Ifjúsági és gyermekprogramok	5
		Egyéb közművelődési cél	6

Megjegyzés: a „Melyek a fesztivál megrendezésének legfőbb okai és céljai?” nyitott kérdésre adott válaszok alapján.

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

a „Melyek a fesztivál megrendezésének legfőbb okai és céljai?” nyitott kérdéssel azt vizsgálták, hogy a megkérdezettek saját szavaikkal hogyan definiálják a fesztivál célját. Másrészt a „Fesztivál számára melyik a legfontosabb három érték?” zárt kérdéssel a fesztiválok rendezése mögött meghúzódó célokat, a fontosnak tartott értékeket vizsgálták.

A nyitott kérdésre adott válaszokat tipizálva azt láthatjuk, hogy a szervezők hasonló arányban jelöltek meg kulturális és turisztikai célokat (5. táblázat). Ezeket a társadalmi célok (hagyományörzés, hagyományteremtés) követték, amelyek ugyanakkor szintén sajátos kulturális céloknak tekinthetők. A listát a közművelődési célok zárták.

A zárt kérdésekre adott válaszok említési százalékát vizsgálva a fesztiválok megrendezését vezérlő legfőbb érték a legtöbb esetben „a magas művészeti érték létrehozása” volt (6. táblázat). Mivel a nyitott kérdésnél e megfogalmazás jóval ritkábban került elő, arra gondolhatunk, hogy a fesztiválszervezők úgy érzik, az a helyes, illetve

elvárt hozzáállás, ha a minőség magasztos elvét vallják. Itt is a második leggyakoribb azonban a turisztikai szempontok említése, amit a fesztiválszervezők közel egyharmada választott a legfontosabb három érték közé.

A fesztiválok tehát minden szempontból szoros kapcsolatban állnak a turizmussal és jelentősen hozzájárulhatnak egy-egy desztináció vonzerejének növekedéséhez. Utolsó példaként említhetjük meg az angol Arts Council 2003-as vizsgálatát, amelyben az East Midlands régió tizenegy fesztiválját vizsgálták. A tizenegy rendezvény teljes, támogatásokat is magában foglaló bevétele egymillió font volt. A bevétel közel harmada származott az eladott jegyekből, további szűk 10%-ot tett ki az egyéb jellegű közvetlen bevétel. Ugyanakkor a látogatók költsége a számítások szerint hétszeresen haladta meg a fesztivál megrendezésével összefüggő bevételeket és kiadásokat. Ennek a mintegy hétmillió fontnak a 60%-át minősítették olyanoknak, amit a fesztivál nélkül nem költöttek volna el. Úgy találták, hogy minél messzebből jött a vendég, annál többet költött. Érdemes tehát egy-egy desztináció turisztikai szolgáltatóinak kiaknázni a fesztiválokban rejlő lehetőségeket, s a helyi „fesziták” ismertségének növeléséhez összefogással, szervezési segítséggel, sőt akár pénzügyi támogatással is hozzájárulniuk.

6. táblázat

A fesztivál számára legfontosabb három érték

Megemlített érték megnevezése	Az értékeket az első három helyen említők aránya (%)
Magas művészeti érték	40
Bővítse a turizmust	30
Sokoldalú szórakozást nyújtson	25
A népi hagyományok ápolása	24
Településhez köthető arculat kialakítása	21
Az amatőr tehetségek népszerűsítése	20
Legyen egyedisége	18
Új művészeti értékek létrehozása, bemutatása	17
A magyarok jó hírének növelése	16
A külföldi produkciók megismertetése	14
A turisztikai szezon széthúzása	11
Szakmai bemutatkozási lehetőség	10
Közös cselekvési lehetőséget biztosítson a helybelieknek	9
Könnyed szórakozást nyújtson	9
Növelje a helybeli lakosok helyi identitását	8
Egy/több szakma számára találkozási biztosítson	6
A helyi épített örökséget népszerűsítse	4
Fellendítse a helyi gazdaságot	3
A kisebbségek, nemzetiségek identitástudatának erősítése	2
Gazdasági haszon elérése	2

N = 206

Forrás: Fesztivál-világ, 2006

Összegzés

A 21. században a fesztiválok a legiacképesebb kulturális „árúk” közé tartoznak. A fesztiváljelenség szerterágazó, ösztársadalmi üggyé vált. A szervezésben és a finanszírozásban a legkülönbélebb háttérű intézmények, szervezetek, csoportosulások vesznek részt, közönségét pedig a legkülönbözőbb társadalmi szegmensek adják.

A híres, országhatárokon is túlnyúló hatású nagyrendezvények mellett, a becslések szerint országosan mintegy 3–6 ezer fesztivált rendeznek minden évben. Ezek évente 5–6 millió látogatót vonzanak.

A szervezési munkákból jellemzően az önkormányzatok veszik ki a részüket legaktívabban. A fesztiválok széleskörű elterjedésében azok identitáserősítő, vállalkozástámogató, imázsteremtő jellege játszott a főszerepet. A vállalkozások főként azokon a területeken jelentek meg, ahol a legjobbak a megtérülési mutatók, így elsősorban a könnyűzenei és gasztronómiai fesztiválok vonzóak számukra. A fesztiválok bevételei azonban a legtöbb esetben nem érik el azok bekerülési költségét, így azok többsége jelentős – elsősorban állami – támogatásra szorul.

A fesztiválok gazdasági szerepe a turizmusra gyakorolt hatásuk révén a legszembetűnőbb. A fesztiválok turizmusban betöltött szerepe elsősorban az, hogy erősítik a turisztikai desztinációk vonzerejét. Bár a fesztivállátogatás a legtöbb esetben nem szerepel az utazás elsődleges motivációi között, a fesztiválok jelentős

turisztikai értéke abban rejlik, hogy a más célból érkező turistáknak kiegészítő, „terven felüli” programot kínálnak és alkalmasak a turisztikai szezon meghosszabbítására, a szezonális enyhítésére.

Felhasznált irodalom

BENEDEK M.: Nagyító – A fesztiválok két oldala, Népszabadság, 2009. 08. 10.

BENEDEK M.: Nagyító – A fesztiválok két oldala II, Népszabadság, 2009. 08. 17.

BENEDEK M.: Nagyító – Fesztiválkassza, Népszabadság, 2009. 08. 24.

BENEDEK M.: Nagyító – Fesztiválok nyara, Népszabadság, 2009. 08. 03.

Festivals and the Creative Region. Arts Council England, East Midlands, 2003, www.artscouncil.org.uk/documents/publications/festivalsandcreativeregion_php3G2xf0.pdf

HUNYADI Zs. – INKEI P. – SZABÓ J. Z.: Fesztivál-világ (NKA kutatások 3. kötet), – Közép-Kelet-Európai Kulturális Obszervatórium Alapítvány, 2006.

HUNYADI Zs. – SZABÓ J. Z. – DUDÁS K. – VEDOVATTI, A.: Jelentés a 2007. évben megvalósult kulturális és/vagy turisztikai szempontból kiemelkedő jelentőségű események monitorozásáról – Nemzeti Kulturális Alap Kiemelt Kulturális Események Ideiglenes Kollégiuma, 2008. február.

MAGYAR TURIZMUS ZRT: A magyar lakosság kulturális turizmussal kapcsolatok ismeretei, attitűdjei és utazási szokásai, Turizmus Bulletin, XII. évfolyam, 3. szám.

STARK J.: Nagyító – Fesztiválok bevételei, Népszabadság, 2008. 05. 21.

STARK J.: Nagyító – Fesztiválok látogatottsága, Népszabadság, 2008. 05. 13.

STARK J.: Nagyító – Fesztiválszervezők művész-szemmel, Népszabadság, 2009. 08. 31.

WESSELY A.: A kultúra szerkezete 4. – Az alkotók és az intézmények képviselői körében végzett mélyinterjú kutatás összefoglaló elemzése. Budapest, 2008. december. A kutatást a TÁRKI Zrt. és a Kopint-Tárki Konjunktúrakutató Intézet Zrt. a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával végezte.

Az UNESCO szellemi örökség listáján a mohácsi busójárás

Felvették a mohácsi busójárást az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listájára. Az UNESCO 2009. szeptember 30-án, kormányközi bizottsági ülésén döntött a világ minden tájáról érkezett 111 jelölésről. A szellemi örökség reprezentatív listájára 76 elemet vettek föl az Egyesült Arab Emírátságok fővárosában, Abu Dhabiban rendezett ülésen, mások mellett a Magyarország által felterjesztett Mohácsi busójárás című jelölést is.

A Magyar Turizmus Zrt. 2009-ben, a Kulturális Turizmus Évében kiemelten alkalmazza a busójárás témáját marketingtevékenysége során: a kampányév „Élő hagyományok” pillérének plakátján is megjelennek a busók, de már az év elején lezajlott nagyszabású gerillamarketing akcióban is a kulturális turizmus egyik „gerillacsapatként”, eredeti mohácsi busók csoportja hívta fel a járókelők figyelmét a témaévre. A kampányév honlapja és kiadványai mellett az évet érintő aktuális információkról, a kulturális rendezvényekről, fesztiválokról, valamint kulturális érdekességekről, az év során öt alkalommal megjelenő EXIT különszámokból is tájékozódhatnak az érdeklődők. A januári első szám is egy busóval a címlapján jelent meg.

Az MT Zrt. által szervezett nemzetközi újságíró tanulmányutaknak szintén kedvelt témája a busójárás. A hazánkban járó külföldi újságírók, útikönyv írók és forgatócsoportok szívesen dolgozzák fel ezt a különös népszokást és adnak róla hírt neves nagyközönségi és szakmai lapokban, útleírásokban és úti filmekben, így módon is népszerűsítve Magyarországot mint turisztikai úti célt.

2010-ben a Fesztiválok Éve során a Magyar Turizmus Zrt. a mohácsi busójárást mint szellemi örökségünk kiemelkedő értékét ismét széles körben népszerűsíti majd.